

De gustibus non est disputandum

„...a könyv nem zenetudósok számára íródott.” Ebbe a félmondatba botlottam Csehy Zoltán *Experimentum mundi. (Poszt)modern operakalauz 1945–2014* című könyve bevezetőjének olvasása közben. A kötet ez évben jelent meg a Kalligram kiadó gondozásában. Miközben célja a modern kor operairódmának egyfajta népszerűsítése, megközelítésmódja szembetűnően különbözik a megszokott operakalauzétól. Szerzője szakterületéből fakadóan nézőpontja nem annyira szigorú értelemben véve zenei, mint inkább irodalmi-filozófiai.

Csehy bevezetőjében megosztja az olvasókkal a lexikon létrejöttének okait, és már-már körülményeskedő alapossággal ismerteti célkitűzéseit. Talán túlzásba is esik, így kissé szabadkozásnak tűnhet, ahogyan figyelmeztet a könyvbeli elemzések során itt-ott felbukkanó, elismételt közhelyekre. Sőt, mint írja, „tévhit, előítéletek” is előfordulnak majd a vastos kötet lapjain. A hosszas mentegetőzést alaptalannak érzem, hiszen már maga az impozáns terjedelmű tartalomjegyzék is mindenképpen elismerésre méltó operatörténeti ismeretanyagról tanúskodik. Szergej Prokofjev-től Mauricio Kagelen át Fischer Ivánig számos ismert és kevésbé ismert komponista műveinek bemutatása alkotja a lexikon egyes szócikkeit. Az anyag elrendezése áttekinthető, könnyű benne eligazodni. A zeneszerzők alfabetikus sorrendben, ezen belül az egyes operák pedig kronologikusan követik egymást. A szerzők életművének jellemzése tömör, lényegretörő, az egyes művek alapadatainak bemutatása korrekt. A kompozíciók bemutatójának dátumát, a szöveggönyv alkotóit, az előadás átlagos időtartamát illetően nyújt tájékoztatást. Ezután az opera cselekményének részint szándékosan, részint helyszüke miatt egyszerűsített, de többnyire az érthetőség határain belül maradó leírása, majd egy átfogóbb általános jellemzés következik. Végezetül hasznos gyakorlati információként tájékozódhatunk a mű elérhető hangfelvételeiről. Amit ebben a részben kissé hiányoltam, az az egyes művek szereplőinek hangfaj szerinti felsorolása lett volna.

Csehy a kiválasztott időkerethez (1945–2014) mindvégig következetesen tartja magát. A döntő adat az adott mű bemutatójának dátuma, nem pedig a keletkezés éve. Így szerepelhet a lexikonban például Prokofjev 1919 és 1923 között, tehát bő két évtizeddel az operakalauz címlapján szereplő időintervallum kezdőpontja előtt komponált operája, *A tüzes angyal*, mely azonban csak a zeneszerző halála után, 1955-ben került színre. A kötetben szereplő művek között jónéhány, számomra félig vagy teljesen ismeretlen alkotásra, sőt, bevallom, ismeretlen szerzőre is bukkantam. A kötet címét adó Giorgio Battistelli-opera, az *Experimentum mundi* (1981) ezidáig még nem került a látóterembe. Battistelli kompozíciója, mely „képzeltbeli zenére” íródott, jól példázza a posztmodern művészet mindent felölelő természetét:

cselekménye gyakorlatilag nincs, az opera során különböző foglalkozást űző mesteremberek készítik el produktumaikat. Dolgozik a kovács, a szakács süt, eközben tojást kocogtat, és e mindennapi zajokból és zörejeiből aztán egyfajta zene. Bár különböző műfajok határán áll, helyet kapott a lexikonban Olivier Messiaen *Assisi Szent Ferenc* című műve, Ligeti György *Aventures* címet viselő kamaradarabja, Carl Orff *Trionfo di Afrodite* (1953) című concerto scenico-ja, vagy Carola Bauckholt *Nein allein* (2002) című madrigáloperája is. A földrészeken, korokon és műfajokon átívelő, kétségtelenül nagy gonddal és sok munkával összeállított válogatásban ugyanakkor szívesen láttam volna például Lajtha László nevét vagy Ránki György *Pomádé királya* mellett *Az ember tragédiája* című misztériumoperájának rövid bemutatását is. De ez már az én elfogultságom, az én ízlésem. És mint azt Csehy bevezetőjében írta, a kötetben szereplő művek válogatása az ő egyéni ízlését tükrözi. Ízlésekről pedig – hangozzék bár közhelyesen – vitatkozni nem lehet.

A könyv utószavában Csehy az opera második világháború utáni fejlődési irányainak rövid bemutatására vállalkozik. A fejezet címét (*A mítosztól a klónozásig*) azonban nem éreztem igazán szerencsésnek, olvastán ugyanis óhatatlanul az opera műfajának fokozatos elszigetelődésére asszociáltam. Mintha a műfaj a kezdetekben még saját mitológiát teremtett volna, amelynek a modern korban már csak laboratóriumi eszközökkel kitenyésztett klónjai léteznének. A fejezet természetesen másról szól, címe a modernkori opera sokféle témalehetőségét hivatott felidézni. Az eszme-futtatás követhető, a benne bemutatott operatípusok elnevezése, jellemzése alapjaiban véve helytálló. Amit azonban sehogyan sem értettem, és nem pusztán ízlésbeli különbség miatt, az az a tény, hogy az operajátszás megújítóinak bemutatása és az alakuló irányzatok ismertetése során Richard Wagner neve egyszer sem szerepel a szövegben. Puccini, Richard Strauss, Schoenberg és Stravinsky mellett Wagner oeuvre-je éppúgy meghatározta a 20. század operatörténetének alakulását. Egy operakalauz mégoly dióhéjnyi, ezért szükségszerűen a végletekig tömörített operatörténeti ismertetőjében nevét és munkásságát legalábbis megemlíteni mindenképpen szükségszerűnek vélem.

Összességében Csehy Zoltán operakalauzát lelkesedéssel és tiszteletre méltó ismeretanyag birtokában összeállított könyvként jószívvel tudom ajánlani a kortárs művészetre nyitott operabarátoknak. Terjedelménél fogva is rengeteg új információt tartalmaz, további kutatásra ösztönző olvasmány. Még zenetudósoknak is hasznos lehet.